

แผ่นดินที่ ๒

บทที่ ๑

บ่ายวันหนึ่ง พลอยนั่งดูลูกๆ เล่นกันอยู่ที่หน้าตึก ตาอันเวลานี้อายุเจ็ดขวบเศษ ตาอันเวลานี้อายุราวๆ ห้าขวบ และตาฮ้อบุตรชายคนที่สองของพลอย ที่ท้องค้ำแผ่นดินมาเกิดเอาในรัชกาลที่ ๖ ระหว่างงานพระเมรุ พระพุทธเจ้าหลวง มหาราช อายุราวๆ สามขวบ ตลอดเวลาที่ท้องตาฮ้อ พลอยก็นึกในใจอยู่ตลอดว่า ลูกคนนี้จะต้องเป็นผู้หญิง แต่พอออกมาจริงก็เป็นผู้ชาย หน้าตาไม่ผิดกับตาอันเท่าไรนัก ชื่อที่เรียกกันในครอบครัว ก็ต้องเป็นตาฮ้อต่อจากตาอันเป็นธรรมดา และชื่อจริงนั้นคุณเปรมตั้งให้ชื่อว่า "ประพจน์" ซึ่งเมื่อคิดว่าเริ่มจาก "ประพนธ์" และ "ประพันธ์" แล้วก็เป็นผู้หญิงอีกเหมือนกัน พอตาฮ้ออายุได้สองขวบกว่าๆ พลอยก็ตั้งท้องอีกคนหนึ่ง ขณะนี้ยังไม่คลอด คราวนี้พลอยถึงกับบนบานศาลกล่าว ขอให้ลูกเป็นผู้หญิง และในระหว่างเดียวกันนั้นก็นึกในใจว่า หน้าตาลูกสาวที่ยังไม่เกิดนั้นควรจะเป็นอย่างไร แม้แต่ชื่อก็คิดไว้ให้ล่วงหน้า ว่า "ประไพ" เมื่อพลอยบอกคุณเปรมถึงเรื่องนี้ คุณเปรมก็หัวเราะแล้วพูดสัพยอกว่า "ระวังให้ดีเกิดแม่พลอย เตี้ยออกมาเป็นผู้ชายเสียอย่างตาฮ้อ ก็จะต้องงุ่นวายคิดชื่อกันอีก"

ตั้งแต่ผลัดแผ่นดินมาคุณเปรมก็ได้เลื่อนฐานะขึ้นไปในหน้าที่ราชการ หลังจากพระบรมราชาภิเษกแล้ว คุณเปรมก็ได้ตำแหน่งมหาดเล็กหุ้มแพร ราชทินนามว่านายสนองราชกิจ คนทั้งปวงก็พากันเรียกว่า คุณสนองฯ เรื่อยมา ชื่อคุณเปรมที่พลอยเคยเรียกมาแต่แรกก็ดูจะเลือนหายไป ต่อมาอีกปีหนึ่งมีงานบรมราชาภิเษกสมโภช มีเจ้านายจากประเทศต่างๆ ในโลกมาชุมนุมในกรุงเทพฯ มากกว่าที่เคยปรากฏมาในประเทศใดๆ ในตะวันออก คุณเปรมหรือคุณสนองฯ รับราชการคราวนั้นมีความดีความชอบมาก ได้เหรียญตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และพอเสร็จงานบรมราชาภิเษกสมโภชแล้วไม่นาน คุณเปรมก็ย้ายตำแหน่ง จากกรมมหาดเล็กไปอยู่กรมวัง เลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นคุณพระ มีราชทินนามว่า พระบริบาลภูมินารถ วันที่ได้รับสัญญาบัตร คุณเปรมกลับมามบ้าน แล้วพบกับพลอยว่า

"แม่พลอย เตี้ยวันนี้ฉันเป็นคุณพระเสียแล้ว ได้ยินใครเรียกว่าคุณพระ รู้สึกว่าแค้นใจหงือกกลงไปถนัดใจ เมื่อเป็นคุณสนองหุ้มแพรนั้น ฟังดูเป็นหนุ่มเข้าที่อยู่ฉันก็ไม่เคียดร้อน แต่พอเป็นคุณพระนี่ฉันถึงรู้ตัวว่าแก่" คุณเปรมเดินเข้าไปมองดูตัวที่กระจกในห้อง ยกมือขึ้นลูบผมที่เริ่มจะหงอกประปราย เหนือขมับขึ้นไปทั้งสองข้าง แล้วพูดต่อไปว่า

"ใครเขาเห็นฉันจะแก่ก็ชั่งเกิด ดีเสียอีก แต่มีคนๆ หนึ่งที่ฉันอยากให้เห็นว่าฉันยังหนุ่มอยู่เสมอ คนๆ นั้นคือ แม่พลอย เพราะฉะนั้นแม่พลอยอย่าได้เรียกฉันว่าคุณพระ ตามคนอื่นเขาไปเป็นอันขาดทีเดียว เคยเรียกว่าอย่างไรก็ขอให้คงเรียกอย่างนั้น ถ้าฉันไม่ฟังฉันจะทิ้งเสียไปหาเมียใหม่"

พลอยหัวเราะชอบใจ แล้วตอบว่า

"ดูคุณเปรมพูดสิ ! เตี้ยกว่าตัวแก่แต่อีกประเดี๋ยวก็จะริหาเมียใหม่ ยิ่งกะว่าฉันคอยหวงห้าม อยากมีสักกี่คนก็ได้ฉันไม่ว่าหรอก" พลอยหยุดหัวเราะแล้วพูดต่อไปว่า

"ความจริงคุณเปรมจะแก่ลงไปฉันก็ไม่เห็นจะน่ากลัวอะไร เพราะคุณเปรมไม่ได้แก่ลงไปคนเดียว ฉันก็แก่ลงไปด้วยเหมือนกัน และถ้าจะว่ากันไปแล้ว ฉันรู้สึกตัวว่าเดี๋ยวนี้ฉันแก่กว่าคุณเปรมเสียอีก คุณเปรมหนุ่มกว่าแต่ก่อนเป็นไหนๆ"

ถ้อยคำที่พลอยพูดนั้นเป็นเชิงสัพยอกก็จริง แต่มีสาระแห่งความจริงใจอยู่ในนั้นมากกว่าที่พลอยรู้ตัว เพราะขณะนี้พลอยรู้สึกตัวว่าเป็นผู้ใหญ่โดยสมบูรณ์ ผู้ใหญ่ที่เป็นญาติก็ตายไปบ้างแล้วหลายคน เมื่อพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลก่อนเสด็จสวรรคตแล้วไม่นาน เสด็จของพลอยก็เริ่มประจวบ และเมื่อประจวบอยู่ได้สัก สามเดือนก็สิ้นพระชนม์ ทำให้พลอยต้องโศกเศร้าอย่างหนักอีกครั้งหนึ่ง และต้องหอบลูกเข้าวังทั้งที่เป็นแม่ลูกอ่อน เพื่อช่วยคุณสายทำงานเกี่ยวกับงานพระศพ ซึ่งตั้งไว้ที่หอธรรมสังเวช งานถวายพระเพลิงเสด็จผ่านพ้นไปแล้ว ที่ตำหนักคงมีแต่คุณสายและซ้อย กับข้าหลวงอีกสองสามคนที่มีอายุคงอยู่ไป โดยไม่มีเจ้านายที่เคยคุ้มครอง ประทับอยู่ หลังจากที่ได้เสด็จสิ้นพระชนม์แล้ว พลอยก็รู้สึกตัวว่าเป็นผู้ใหญ่ขึ้นโดยสมบูรณ์ มิใช่เด็กหรือรุ่นสาว ที่ยังมีผู้ใหญ่คอยคุ้มครอง แต่เป็นคนที่ต้องรับผิดชอบต่อตัวเอง และเป็นที่ยิ่งต่อลูกๆที่เกิดมา

ถ้าหากใครจะถามพลอยว่า แผ่นดินก่อนกับแผ่นดินปัจจุบันนั้นแตกต่างกันอย่างไร พลอยก็คงจะต้องนึกถึง คุณเปรมก่อนผู้อื่น เพราะความต่างต่างนั้นเห็นได้ชัดในตัวของคุณเปรม แผ่นดินก่อนนั้นเป็นแผ่นดินของ ผู้ใหญ่สูงอายุ คุณเปรมตลอดจนคนอื่นๆ ที่พลอยรู้จักจึงวางท่าทางเป็นผู้ใหญ่ กิริยาวาจาการแต่งกาย ตลอดจนชีวิตประจำวัน หรือวิธีทำงานการ ก็รู้สึกว่าเป็นอย่างผู้ใหญ่ทั้งสิ้น แต่พอผลัดแผ่นดินใหม่ การเปลี่ยนแปลง และความต่างต่างนั้น ก็เริ่มสำแดงตัวออกมาทีละน้อย แผ่นดินใหม่เป็นแผ่นดินของคนหนุ่ม บรรยาการในพระราชสำนัก ก็เป็นบรรยาการของความหนุ่มแน่น คุณเปรมก็เปลี่ยนไปตามโดยไม่รู้ตัว การแต่งเนื้อแต่งตัวนั้น ดูพิถีพิถันเอาสวยงามกว่าแต่ก่อน ท่าทางก็ดูทะมัดทะแมงกระเดียดไปทางฝรั่ง หมากพลุหรือที่เคยกิน ก็เปลี่ยนไปเป็นนูหรือกระป๋องจากนอก และที่พลอยรู้สึกตะขิดตะขวงใจ แต่ไม่กล้าห้ามปราม ก็คือ คุณเปรมเริ่มกินเหล้าฝรั่งจากนอกชนิดต่างๆ ซึ่งมีราคาแพง และถึงแม้ว่าคุณเปรมจะอธิบายถึงการเข้าสมาคม และคุณสมบัติอันวิเศษไม่มีอันตรายของเหล้านั้นๆอย่างไร พลอยก็ยังเห็นว่าเป็นเหล้าอยู่นั่นเอง

การพิถีพิถันในเรื่องการแต่งกายของคุณเปรม ที่มาเริ่มมีขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่พลอยอดสังเกตุได้ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพลอยโดยตรง คุณเปรมซื้อผ้าม่วงผ้าพื้นต่างๆสีเป็นจำนวนมากมาย และตัดเสื้อที่ใช้ผ้าราคาสูงเป็นจำนวนมาก จะไปไหนก็แต่งตัวอย่างประณีตบรรจง เหมือนกับว่าจะไป ประทศประชันกับใคร พลอยจำได้ว่าครั้งหนึ่งคุณเปรมไม่พิถีพิถันเท่าไรนัก เพราะในแผ่นดินก่อน มหาดเล็กจะเข้าไปข้างในนุ่งได้แต่ผ้าพื้น และผมนั้นก็ต้องเอามือเสยหรือขยี้เสียก่อนมิให้เรียบ แต่เดี๋ยวนี้กาลสมัย เปลี่ยนไป ราชสำนักแผ่นดินปัจจุบันยังไม่มีการข้างใน ความสำคัญต่างๆ ตลอดจนความหรูหราโอ้อ่า ก็ออกมารวมประทศประชันกันอยู่ข้างหน้า ทุกคนพยายามทำตนให้อยู่ในสายตาของคนอื่น คุณเปรมมีฐานะส่วนตัวดีกว่าคนธรรมดา ก็ย่อมจะแสดงความหรูหราโอ้อ่าได้มาก ความเปลี่ยนแปลง ในตัวคุณเปรมนั้น พลอยอยู่ด้วยสายตาที่เป็นกลาง บางอย่างก็นึกขุ่น บางอย่างก็รำคาญ บางอย่างก็ใจหายใจคว่ำแทน เมื่อคุณเปรมเริ่มสะสมผ้าถุงและเสื้อหมวกตลอดจนถุงตีน พลอยก็ตามใจและนึกขุ่น นึกเอ็นดูไปในขณะเดียวกัน แต่พอคุณเปรมเอ่ยขึ้นมาว่า เสื้อนอกที่ซักรีดในเมืองไทยนั้นฝีมือไม่ดี ไม่เรียบร้อย อยากรจะส่งไปซักรที่สิงคโปร์ โดยฝากเรือเมล์ไป พลอยก็นึกรำคาญเห็นว่าเป็นเรื่อง และทำเป็นเฉยเสีย ไม่เอออวยด้วย คุณเปรมซื้อรถยนต์ตอนเดียวเครื่องทองเหลือง จุคไฟแก๊สที่ตะเกียงข้างหน้ามา

คันหนึ่ง และจ้างช่างมาขับ พลอยก็เห็นดีด้วยเพราะรถยนต์เป็นของใหม่ สะอาดสะอาด รวดเร็วกว่ารถม้า และทำให้พลอยได้มีหน้ามีตาไปด้วย แต่คุณเปรมก็มิได้เลิกเลี้ยงม้า กลับซื้อม้ามาเพิ่มเติม และจ้างคนเลี้ยงเป็นพิเศษ เพราะคุณเปรมเป็นเสือป่าล่าหลวงรักษาพระองค์ ถ้ามีเวลาว่างต้องออกขี่ม้าฝึกม้า ด้วยลักษณะอันโดดเด่นต่างๆ ทำให้พลอยไม่สบายใจอยู่เนืองนิจ

การเปลี่ยนแปลงที่พลอยเห็นได้ชัดอีกอย่างหนึ่ง ก็คือชีวิตในวัง เพราะแผ่นดินนี้ยังไม่มีข้างใน ดังที่ได้กล่าวแล้ว ความรุ่งโรยก็เริ่มเกิดขึ้นในวังทีละน้อย ระเบียบประเพณีต่างๆนั้นยังคงมีอยู่เช่นเดิม ตำแหน่งรักษาและพระที่นั่งก็ยังเหมือนเก่า มิได้ปรับหักพังลงไป แต่ทุกครั้งที่พลอยเข้าวัง เพื่อเยี่ยมเยียนพวกพ้อง คนเคยรู้จัก พลอยก็เกิดความรู้สึกเหมือนกับว่าไปในบ้านที่ไม่มีเจ้าของ เจ้านายชั้นพระมหากษัตริย์หรือพระอัครชายาก็เสด็จไปประทับตามวังต่างๆข้างนอก ซึ่งสร้างขึ้นเป็นส่วนพระองค์ เจ้าจอมมารดาบางท่าน ที่มีพระองค์เจ้าเป็นต่างกรม ก็กราบบังคมทูลลาออกไปอยู่วัง กับพระองค์เจ้าที่เป็นบุตร ในวังเหลือเจ้านายน้อยพระองค์ ที่ประทับอยู่เป็นประจำ มีแต่คุณพนักงานโขนง่า ซึ่งยังคงมีหน้าที่ราชการ และข้าหลวงเจ้านายที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว หรือมิฉะนั้นก็คนเฝ้าตำแหน่งต่างๆ ที่ท่านเจ้าของออกไปสร้างวัง อยู่ข้างนอก

ทางบ้านคลองบางหลวง พลอยมิได้ไปติดต่อเกี่ยวข้องกับใครเลย แต่แรกเมื่อพ่อเพิ่มยังอยู่ในบ้าน พลอยก็พอมิทางทราบข่าวคราวต่างๆ ซึ่งมีได้สนใจนัก แต่พ่อเพิ่มก็อยู่ไปได้ไม่นานเท่าไร พ่อเพิ่มก็ได้ภรรยาคนหนึ่งชื่อเอียน บุตรสาวพ่อค้าเล็กๆน้อยๆ แถวถนนบ้านแขก และพ่อเพิ่มก็ข้ามฟาก มาอยู่ที่บ้านภรรยารับราชการที่เดิมเรื่อยมา ตนบัดนี้ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงภักดีวิจารณ์ ทุกคนพากันเรียกพ่อเพิ่มว่า "คุณหลวงภักดี" แม้แต่พลอยเองก็เรียกตามคนอื่นไปเช่นนั้น

พลอยนั่งดูลูกๆ วิ่งเล่นกันอยู่ใจก็หวนนึกไปถึงเรื่องเก่าๆ ที่ได้ผ่านมาในชีวิต ขณะนั้นรถแจ๊กคันหนึ่งมาจอด ที่หน้าประตูบ้าน ผู้หญิงกลางคนๆหนึ่ง นุ่งหมี่สีไม่ดูสะอาดสมกับวัยก้าวลงจากรถ มือถือห่อกระดาษห่อหนึ่ง หญิงคนนั้นชำระธุระแล้วโดยสรวลแล้วก็เดินเข้ามาในบ้าน พลอยนั่งดูอยู่อย่างไม่สนใจ เพราะเมื่อมองไปที่แรก ก็จำไม่ได้ว่าเป็นใคร นึกว่าคงมาหาคนอื่นในบ้าน หญิงคนนั้นก้าวเข้ามาในประตูบ้าน หยุดมอมเหลียงซ้ายแลขวา ครู่หนึ่ง พอแลเห็นพลอยก็ยิ้มเดินตรงเข้ามาหา ตะวันตอนบ่ายส่องตรงหน้าหญิงคนนั้นพอดี ทำให้แลเห็นหน้าไม่ได้ถนัด พลอยยกมือขึ้นป้องหน้าดูอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็ลุกขึ้นยืนอย่างเร็ว แทบจะกระโดดโลดเต้น ด้วยความดีใจ เหมือนเมื่อยังเป็นเด็กๆ ปากก็ร้องตะโกนออกไปว่า

"คุณชาย !"

คุณชายหัวเราะเดินตรงเข้ามาถึงตัวพลอยโดยเร็ว คุณชายเองก็ดีใจที่ได้พบน้องสาวอย่างบอกไม่ถูก เหมือนกัน

"คุณชาย" พลอยร้องขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เอื้อมมือออกไปจับแขนคุณชาย เพื่อดูให้แน่ใจว่ามีได้ฝันไป หรือตาฝ้าไป

"โอ้คุณชาย หายไปในนามาตั้งหลายปี ฉันคิดถึงออกจะตายไป จะไปหากี่ไปไม่ถูก !"

คุณเซซทุดตัวลงนั่งแล้วขุดแขนพลอยให้นั่งลงข้างๆตน แล้วก็เริ่มหัวเราะและร้องไห้พร้อมๆกันไป ด้วยความดีใจ อีกสักครู่หนึ่ง คุณเซซจึงพูดออกมาได้เป็นคำ และพูดขึ้นว่า

"แม่พลอย ฉันก็คิดถึงแม่พลอยใจจะขาดเหมือนกัน แม่พลอยสบายดีหรือ ขอน้ำฟักอีกหนึ่งเม็ด เรื่องมันมากอีกสักครู่หายเหนื่อยแล้วจะเล่าให้ฟัง"

พลอยเรียกเด็กให้นำน้ำมาให้คุณเซซ แล้วก็นั่งยิ้มดูหน้าพี่สาว คุณเซซถามถึงเด็กที่วิ่งเล่นอยู่ต่อหน้า ก่อนอื่น พอพลอยบอกว่าเป็นหลาน คุณเซซก็เรียกมากอดรัดที่ละคน สำหรับตาอืดคุณเซซกอดอยู่นาน พิจารณาดูเปรียบเทียบกับหลานอื่น แล้วพูดขึ้นว่า

"ฉันรักคนนี้มากเสียแล้วละแม่พลอย" แล้วคุณเซซก็หัวเราะ ปรารภขึ้นว่า "ดูสิ ! พอมาถึงก็เริ่มลำเอียงทีเดียว แต่เดี๋ยวนี้ฉันปล่อยแก่เสียแล้ว แม่พลอยอย่าถือสาฉันเลย"

พลอยสังเกตดูรูปร่างหน้าตาคุณเซซ เห็นผอมและด่างไปกว่าเดิม ที่เห็นได้ชัดก็ตรงที่มือ เพราะมือคุณเซซมิได้เล็กเรียว เหมือนเมื่อยังอยู่ที่บ้าน แต่กลายเป็นมือของคนทำงานหนัก เพราะหนาขึ้น และข้อตามนิ้วแตกทุกข้อ ถึงคุณเซซจะผอมและด่างไป กิริยาอาการของคุณเซซก็ยังกระเปรี๊ยะเประ่า แสดงว่าไม่มีโรคภัยเบียดเบียน และในแววตาของคุณเซซนั้นมีประกาย แสดงให้เห็นว่าคุณเซซมีความสุขในชีวิต คุณเซซกินน้ำกินท่า นิ่งพักผ่อนหายเหนื่อยแล้ว พลอยก็ถามขึ้นว่า

"คุณเซซยังไม่ได้บอกขัยเลยว่าย้ายไปไหนมาตั้งหลายปี ปล่อยให้ฉันคิดถึงเสียแย่ทีเดียว"

"ฉันออกจากบ้านไป ตอนแรกฉันก็ไปอยู่ที่ถนนตะนาวกับคุณหลวงเขานั่นแหละ" คุณเซซตอบ "ที่แรกฉันก็คิดว่าจะมาหาแม่พลอยเหมือนกัน แต่ฐานะมันมากมีอะไรต่ออะไรจะต้องทำอยู่เรื่อย ผัดวันประกันพรุ่งไป วันแล้วก็วันเล่า แล้วมันก็กลายเป็นเดือนจนกลายเป็นปีๆไป ระหว่างนั้นก็ไปบ้านนอกกับคุณหลวงเขาเสียบ้าง เลยดูหายไบนาน แต่เดี๋ยวนี้พอมีเวลาหายใจได้บ้างแล้ว ต่อไปฉันจะมาหาบ่อยๆ ถ้าแม่พลอยไม่รังเกียจ"

"คุณเซซพูดอะไรอย่างนั้น" พลอยท้วงขึ้น "ฉันจะไปรังเกียจได้อย่างไร มีแต่นั่งคิดถึงคุณเซซอยู่เรื่อยๆ คุณเซซเล่าให้ฉันฟังให้ละเอียดสักหน่อยเถิด ว่าคุณเซซไปทำอะไรมาบ้าง ฉันอยากรู้"

"เรื่องมันมากละแม่พลอย" คุณเซซตอบ "ไม่รู้จะจดจำมาเล่าอย่างไร ถูก วันแรกที่ฉันออกจากบ้านไป คุณหลวงเขาก็พาไปที่บ้านเขาทีเดียว พอเห็นบ้านเขาก็ใจหาย ฉันแทบจะลงนั่งร้องไห้ เพราะเราไม่เคยอยู่อย่างนั้น บ้านเขาอยู่ในตรอกเป็นเรือนปั้นหยาเก่าๆ มีบ้านคนอื่นปลูกอยู่ติดๆกันอีกหลายหลัง อย่งที่เขาเรียกว่า ไก่บินไม่ตก เวลาเดินเข้าไปก็ต้องเดินสะพานไม้เก่าๆยืดยาว เวลาอยู่บ้านจะพูดจะทำอะไร ชาวบ้านเขาก็ต้องเห็น ต้องได้ยิน บ้านอื่นเขาจะพูดอะไรกัน เราก็ได้ยินเหมือนกัน เขาตำกันแจ้วๆวันยังค่ำ ได้ดูบ้านก็แสนจะสกปรก มีแต่น้ำครำส่งกลิ่นตรลบอบอวล ฉันไปถึงแต่แรกพอเห็นบ้าน ก็คิดถึงตัวแทบจะนั่งลงร้องไห้ที่ตีนกระได แต่เพราะรักเพราะสงสารคุณหลวงเขาก็ต้องทนเอา พอขึ้นบ้านไปเห็นแต่

ความรกรเหมือนรังหนู เพราะเมียเก่าคุณหลวงเขาตายมานาน อยู่คนเดียวไม่มีใครช่วยดูแลก็ต้องเป็นอย่างนั้น ฉันต้องรบกับความรู้สึก ความรกรรุงอยู่ตั้งเกือบสามเดือนจึงค่อยได้ คุณหลวงเขาก็ดีหรรอก เอาใจฉันทุกอย่าง เงินทองของฉันเขาไม่ยอมแตะ เขาว่าเดี๋ยวจะมีคนนินทาว่าพาฉันมาปกคอก แต่ก็นั่นแหละเงินเดือนที่ได้ มันก็ไม่พอ ฉันต้องแอบซักส่วนของฉันออกจ่ายไม่ให้คุณหลวงรู้ มันก็พอประทังไปได้ แต่ฉันก็ทำอะไรเสียเองหมดเกือบทุกอย่าง ไม่มีบ่าวไพร่จะใช้ยกคนอื่นเขา เวลามันจึงไม่มีจะไปไหนมาไหน ปีแรกทั้งปีฉันเกือบจะไม่ได้โผล่ไปไหนเลย นอกจากจะไปตลาดซื้อกับข้าว แต่แรกๆก็เหนื่อย เพราะไม่เคยทำ เคยเป็นลูกพระน้าพระยา จะกระเดียดกระจาดไปจ่ายตลาด ก็รู้สึกชอบกล แต่แล้วมันก็เคยไปเอง เดียวนี้ไปไหน มาไหนได้คนเดียว ไม่ต้องมีคนตามหลังเหมือนเมื่อก่อน"

คุณเซยหยุดหัวเราะในชะตาของตนเอง แล้วพูดต่อไปว่า

"ก็อยู่กันไปอย่างนั้นแหละแม่พลอย บางวันก็ทุกข์น้ำตาแทบจะเซ็ดหัวเขา บางเวลาก็เหนื่อยแทบสายตัว จะขาดแต่ความเจ็บช้ำน้ำใจนั้นไม่เคยมี ถ้าจะว่ามันเป็นสุข มันก็สุข เราอยู่กันอย่างคนจน ไม่ได้ฟุ่มเฟือย เหมือนเขาอื่น พอสิ้นแผ่นดินได้สักหน่อยเขาก็ยกกรมหมอ คุณหลวงก็เลยคว้างนอนอยู่กับบ้านเฉยๆ ตอนนี่สิเริ่ม จะอึดคัดเอาจริงๆ หนักเข้าฉันก็หนุนให้คุณหลวงเขาทำขาย เพราะตำรับตำราเขาก็มีอยู่ แต่เขาบอกว่า เขาไม่มีทุน ฉันจะเอาเงินของฉันออกเขาก็ไม่ยอม ต้องเถียงต้องอ้อนวอนกันอยู่นานเขาจึงตกลง เดียวนี้ค่อยยังชั่ว เพราะหาธูฐได้พอกินพอใช้ไปวันหนึ่งๆ" คุณเซยหยุดกินหมากแล้วก็เล่าต่อ

"แต่มันก็เหนื่อยบ้างเหมือนกันแม่พลอย ฉันต้องช่วยเขาบดเครื่องยา บั่นเม็ดยาอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน จ้างเด็กมาช่วยอีกสองคนก็ไว้ใจไม่ค่อยจะได้ ยิ่งขายยาได้มากก็ยิ่งเหนื่อยมาก นานๆก็ต้องออกบ้านนอก กับคุณหลวง เอายาไปขายบ้าง ซื้อเครื่องยาสมุนไพรบ้าง เพราะซื้อได้ถูกกว่าในกรุง แต่มันก็ดีหรรอก มีกำไรเหลือ ฉันเก็บๆไว้ได้บ้าง เดียวนี้คุณหลวงเข้าตึกแถวเขาที่ริมถนน ข้างล่างเปิดเป็นร้านขายยา ฉันก็เลยย้ายไปนอนที่นั่น เพราะจะได้ดูแลได้สะดวก"

พลอยใจหายเมื่อได้ยินคุณเซยเล่าถึงตอนนี้ เพราะมิได้เคยนึกฝันมาก่อนเลยว่า คุณเซยจะต้องไปอยู่ ห้องแถว ขายยาอยู่ริมถนน ถ้าเป็นตนเองต้องไปอยู่อย่างนั้น บางทีพลอยจะไม่รู้สึกแปลกใจเลย แต่คุณเซยนั้น ดูไม่น่าจะเป็นไปได้

พลอยอยากจะรู้อย่างละเอียดเกี่ยวกับชีวิตคุณเซยมากกว่าที่คุณเซยเล่า จะถามรายละเอียดเหล่านั้น ออกไปตรงๆก็เกรงใจ ได้แต่ถามเลียบเคียงเข้าไปว่า

"คุณเซยขายยาได้ดีอยู่หรือ"

"ก็ยังนั่นแหละแม่พลอย" คุณเซยตอบ "มันก็พอกินพอใช้ไปวันหนึ่งๆ แต่จะเอารู่มเอารวยนั้นก็ได้" คุณเซยหยิบห่อกระดาษที่ถือติดมือมาด้วย แก้ออกวางตรงหน้าพลอย "นี่ไงฉันเอามาฝากเพราะเห็นแม่พลอย มีลูกมาก พวกนี้ยาหอม" คุณเซยชี้มือไปที่ห่อยามันหนึ่ง "และยาลมยาแก้วิงเวียน เวลาตั้งท้องใหม่ๆ กินไว้บ้างก็ดี พวกนี้ยาถ่ายยาแก้ไข้สำหรับหลานๆ เจ็บไข้ขึ้นมาจะได้หยิบฉวยได้ทันท่วงที" คุณเซยหัวเราะ แล้วก็พูดต่อไปว่า "ฉันพูดราวกับว่าเป็นหมอเสียเอง ความจริงก็เป็นแต่เมียหมอเท่านั้น แล้วเวลานี้ก็หาคนไขยาก เสียด้วย คนไข้ที่เขาหันเข้าหาหมอฝรั่งกันมากขึ้นทุกวัน เหลือแต่"

คนยากจนที่มารับคุณหลวงไปรักษา หรือมาเจียดยา อัฐุพัสอะไรก็ไม่ค่อยจะมีให้ บางทีคุณหลวงเขาก็รักษาให้เปล่าๆ แต่ก็ช่างเถอะ เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ยังพอช่วยได้ก็ช่วยกันไป"

"คุณเขยมีลูกบ้างหรือเปล่า" พลอยถามขึ้น

"ถ้ามีฉันก็ต้องพามาด้วยแน่ๆ" คุณเขยตอบ "เปล่าไม่มีหรือแม่พลอย ฉันเหมาเอาว่าคุณหลวงเป็นหมัน เพราะกับเมียคนก่อนที่ตายเขาก็ไม่มีลูก ฉันเองนั้นอยากมีเหมือนจะตายไป แต่ก็จะทำอย่างไรได้ คิดไปอีกที ก็ดีเหมือน ฉันกับคุณหลวงก็ยังไม่อยากมีลูกก็อยากเลี้ยงให้ดี เลี้ยงให้ดีไม่ได้ก็อย่ามีเสียดีกว่า"

คุณเขยพูดถึงความจนอย่างเป็นทางการ ไม่ปรากฏว่ามีความน้อยเนื้อต่ำใจ หรือมีความทุกข์โศกเศร้า ซ่อนเร้นอยู่ในใจเลยแม้แต่น้อย ความจนก็ดี สถานะปัจจุบันร่วมกับคุณหลวงก็ดี เป็นสภาพที่คุณเขยรับเอา โดยปราศจากความขี้ใจหรือความรังเกียจ คุณเขยพูดถึงความจนโดยปราศจากความเกรงกลัว และพลอยก็รู้ว่า สำหรับคุณเขยนั้นความจนหรือความเป็นเศรษฐี ไม่สามารถเปลี่ยนนิสัยใจคอ หรือลักษณะอันแท้จริงเสียได้ จะมีหรือจะจน คุณเขยก็ยังเป็นคุณเขยอยู่นั่นเอง พลอยสังเกตเห็นคุณเขยทำทาง ตลอดจนวิธีแต่งเนื้อแต่งตัวของคุณเขย ก็ยังเห็นความจริงข้อนี้ได้ชัด คุณเขยเคยอยู่บ้านที่ใหญ่โต มีข้าทาสบริวารมาก จะทำอะไรหรือไปไหนก็ไปอย่างลูกผู้มีบรรดาศักดิ์ กับพลอยซึ่งเป็นลูกเมียผู้น้อยนั้น คุณเขยวางตัวเป็นผู้ใหญ่ที่โอบอ้อมอารีตลอดมา และไว้ตัวว่าเป็นพี่สาว แต่กาลเวลาและเหตุการณ์กลับฐานะ ของพลอยแลคุณเขยเสียสิ้น พลอยอยู่ตึกที่ใหญ่โตกว่าบ้านเดิม มีเงินทองทรัพย์สินสมบัติอย่างมั่งคั่ง และมีสามีเป็น คุณพระยังอยู่ในราชการมีหวังจะได้ดีต่อไป ส่วนคุณเขยเป็นภรรยาคุณหลวงนอกราชการ อาชีพทำยาขาย อยู่ห้องแถวและต้องหาใส่ปากใส่ท้องไปวันหนึ่งๆ ขึ้นแต่จะมาเยี่ยมน้องสาวคุณเขยก็ต้องมารดลาก แต่คุณเขยวางท่าทางเป็นปกติเหมือนเมื่อก่อน เคยเป็นที่ให้ความรักความอารีต่อน้องสาวอย่างสนิทสนมอย่างไร ก็คงทำต่อไปอย่างนั้น มิได้ลดตัวหรือถ่อมตัวให้ต่ำกว่าพลอย เพื่อประจบประแจงเอาใจ และก็มีไว้ตัวเย่อหยิ่ง หรือปิดบังฐานะ เคลือบแคลงความยากจนของตนเองแต่ประการใดเลย ความจนมิได้ทำให้คุณเขยดูถูกตัวเอง หรือดูถูกคนอื่น ความลำบากมิได้ทำให้คุณเขยสงสารตัวเอง และอิจฉาเคียดแค้นคนอื่นที่สบายกว่า ความจนมิได้ทำให้คุณเขยลดตัวเองลงไปจากระดับเดิม แห่งสภาพของจิตใจความรู้สึกนึกคิด คุณเขยมองดูความจน และการเปลี่ยนแปลงแห่งฐานะของตน ด้วยจิตใจอันแข็งแกร่งกล้าหาญ สมกับเป็นลูกหลานของบรรพบุรุษ ที่ได้กล้าหาญสู้ศึกสงครามมาแต่ก่อน ความจริงที่สุดที่พลอยรู้แก่ใจวันนี้ก็คือ สำหรับคุณเขยนั้น ความจนมิใช่โรคเรื้อรังที่รักษาไม่หาย

เด็กๆที่วิ่งเล่นกันอยู่จนเหนื่อยนั้น ต่างเข้ามาอยู่ใกล้ๆพลอย กอดแขนขาบ้าง แอ่งกันนั่งตักบ้าง ทุกคนมองดูคุณเขยอย่างสนใจ พลอยสั่งให้กราบไหว้ และบอกให้รู้ว่าคุณป้าเขยเป็นญาติผู้ใหญ่ ที่ทุกคนจะต้องเคารพสักการะตลอดไป คุณเขยเปิดหีบหมากสานเก่าๆที่ถือมา แล้วหยิบเอาสร้อยคอเส้นเล็กๆ มีจี้ทองคำลงยาอันหนึ่งออกมาพูดว่า

"ฉันรู้ว่าแม่พลอยมีลูกอีกคนหนึ่ง แต่ยังไม่ได้ออกมาชั่วนานแล้ว วันนี้ที่จี้ทองคำของดิฉันมาด้วย ตาอืดมานี่ มาหาป้าหน่อย" คุณเขยเรียกตาอืดเข้าไปหา เอาสร้อยคอสวมให้ แล้วก็กอดจูบตาอืดด้วยความรัก ตาอืดดูเหมือนจะรู้ได้ด้วยญาณว่าคุณเขยเป็นป้าที่ใจดี พอได้โอกาสก็นั่งเล่นอยู่บนตักคุณเขย ไม่ลุกไปไหน

พลอยมองดูคุณชายของเธอให้หลานแล้วก็สะท้อนหัวใจ พลอยจำได้ว่าสายสร้อยและจี้เป็นของเก่า ที่คุณชายเอาติดตัวมาจากบ้าน ถึงจะยากจนลงไปคุณชายก็ทำขวัญหลานด้วยใจบริสุทธิ์ มิได้นึกเสียดายของ ซึ่งถึงจะมีค่าเล็กน้อยสำหรับพลอย แต่อาจมีค่ามากสำหรับคุณชายก็ได้ แต่คุณชายก็ยังม่แ่ใจนึกถึงลูกของพลอย และเมื่อมาหาเป็นครั้งแรกก็มิได้มามีมือเปล่า พลอยรู้สึกตื่นตันในคอด้วยความเห็นใจคุณชาย อยากจะตอบแทนให้สมรัก แต่พลอยก็รู้ว่า สำหรับคุณชายนั้น นอกจากความรัก พลอยก็ไม่มีสิ่งใดที่จะตอบแทน ให้ได้ คุณชายเคยให้ของพลอยมาตั้งแต่พลอยมีฐานะต่ำกว่า ถึงเดี๋ยวนี้นคุณชายก็ยังเป็นฝ่ายให้ และยังจะให้อยู่ตลอดไปจนกว่าคุณชายจะตาย โดยไม่เคยนึกจะเอาสิ่งใดตอบแทนเลย

ระหว่างที่คุณชายนั่งคุยอยู่กับพลอยนั่นเอง คุณเปรมก็กลับมาจากในวัง เดี๋ยวนี้นคุณเปรมกลับบ้านทุกวัน เวลาบ่ายไม่ต้องอยู่เวรเหมือนเมื่อครั้งยังเป็นหนุ่ม คุณเปรมเดินตรงเข้ามาที่พลอย โดยไม่รู้ว่ใครนั่งอยู่ด้วย จนใกล้เกือบจะถึงตัวคุณเปรมจึงหยุดมองดูคุณชาย พอจำได้คุณเปรมก็ก้มตัวก้มมือไหว้ แล้วพูดว่า

"แหมคุณชาย ผมนึกว่าใครเสียอีก หายไปนานทีเดียว"

คุณเปรมกับคุณชาย ทักทายปราศรัยกันอย่างญาติที่มีได้พบกันนาน อีกสักครู่หนึ่งคุณเปรมก็ขอตัวว่าจะขึ้น ไปอาบน้ำผลัดผ้า พอคุณเปรมลับตัวไปบนตึก พลอยก็ถามพี่สาวขึ้นเบาๆว่า

"คุณชายเห็นคุณเปรมเป็นอย่างไรบ้าง"

คุณชายเหลียวมามองดูหน้าน้องสาวแล้วตอบว่า

"ก็ไม่เห็นเป็นอย่างไรนี่แม่พลอย ดูเธอก็แข็งแรงคืออยู่"

"ฉันไม่ได้หมายถึงอย่างนั้น" พลอยอธิบาย "ฉันหมายความว่า คุณชายสังเกตเห็นว่า คุณเปรมเปลี่ยนไปกว่า แต่ก่อนมากไหม"

"ก็ดูมีอายุขึ้น" คุณชายตอบ "แต่ฉันกลับดูว่ากระปรี้กระเปร่าเป็นหนุ่มกว่าแต่ก่อน"

"นั่นซีที่ฉันอยากรู้" พลอยพูด "ฉันนึกว่าฉันเห็นไปคนเดียว บางเวลาฉันดูๆคุณเปรมแล้วก็แปลก รู้สึกว่าเธอซ้กจะหลุกหลิก ไม่เป็นผู้ใหญ่หนักแน่นเหมือนเมื่อก่อน หรือฉันจะแก่งไปเองก็ไมรู้ได้"

คุณชายหัวเราะแล้วก็ตอบว่า "อย่าเพิ่งนึกมากไปนักเลยแม่พลอย มีผิวแข็งแรงไม่เจ็บไม่ไข้กลับไม่ชอบ เรื่องกิริยาทำทางนั้น ฉันดูคนเดียวนี้เขาเปลี่ยนไปทั้งนั้น ไม่เหมือนเมื่อเรายังเด็กๆ แต่นั่นแหละเวลาผ่านไปทุกวัน อะไรก็ต้องเปลี่ยนไปตาม เราจะไปนึกว่าทุกอย่างจะต้องอยู่เหมือนแก่นั้นไม่ได้ แม่พลอยเป็นคนชอบคิดมาแต่เด็กๆ ก็ดีหรือก แต่บางเวลามันก็ทำให้วิตกกังวลไปได้ ต้องทำใจเฉยๆเสียบ้าง"

คุณชายกลับไปแล้ว พลอยรู้สึกโล่งใจขึ้นมากเพราะดีใจที่ได้พบคุณชาย พร้อมกับได้รับคำมั่นสัญญา จากคุณชายว่าจะกลับมาหาอีกบ่อยๆ ขณะเดียวกันก็ได้รับคำมั่นใจจากคุณชายอีกหลายอย่าง ในเรื่องต่างๆไป ซึ่งทำให้พลอยสบายใจขึ้น

คนอีกคนหนึ่งที่พลอยยังสนิทสนมอยู่ แต่ได้พบนานๆ ครั้งก็คือช้อย ถึงแม้ว่าเสด็จจะสิ้นพระชนม์ไปแล้ว ช้อยก็คงอยู่ที่เดิม คือที่ตำหนักในวังกับคุณสาย หลังจากเสด็จสิ้นพระชนม์ ข้าหลวงส่วนมากที่มีญาติพี่น้อง ต่างก็กลับไปอยู่บ้าน บางคนก็ไปรับราชการเป็นพนักงาน หรือทำงานอื่นๆ ในพระราชฐาน แต่คุณสายยังคง อยู่ที่ตำหนักสองคนกับช้อยในห้องเก่า ชั้นบนของตำหนักนั้นปิดเงียบ แม้แต่ชั้นล่างก็ปิดไว้เป็นส่วนมาก ทุกครั้งที่พลอยเข้าไปเยี่ยมคุณสายในวัง พลอยจะต้องใจหายด้วยคิดถึงความหลังเสมอ สถานที่ที่เคยรู้จักคุ้นเคย มาแต่ก่อนเป็นเครื่องเตือนใจ ให้นึกถึงความหลังที่ผ่านไป แล้ว ไม่มีวันกลับมาอีก ช้อยยังคงอยู่กับคุณสาย ยังคงพูดจาดลกคะนองเหมือนเก่า แต่ถึงอย่างนั้นพลอยก็สังเกตเห็นว่า ช้อยมีอาการทรุดโทรมลงไป เหมือนกับบรรยากาศทั่วไปในวัง แม้แต่เวลาที่ช้อยกำลังนั่งหัวเราะพูดคุยอย่างสนุกสนาน พลอยก็เห็นได้ในแวตตาของช้อยว่ามีความไม่แน่นอนใจในอนาคต ปรากฏอยู่ในนั้น

ช้อยเปลี่ยนสภาพจากสาวเป็นผู้ใหญ่ ส่วนคุณสายนั้นเป็นคนแก่ลงไปจริงๆ ต้องคอยพึ่งพาอาศัยช้อย ผู้เป็นหลาน และมีหลายครั้งที่พลอยเห็นช้อย ปฏิบัติกับคุณสายเหมือนกับว่าคุณสายเป็นเด็ก ช้อยปรารภกับพลอยเสมอ ถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัว และวันหนึ่งช้อยก็พูดว่า

"พลอยจำได้ไหม ฉันเคยบอกพลอยไว้แล้วว่าที่สวนดุสิตว่า ของต่างๆ ที่เราเคยเห็นจะต้องหมดไปวันหนึ่ง"

"จำได้สิช้อย" พลอยตอบ "แล้วอย่างไร"

"เดี๋ยวนี้ก็หมดไปแล้ว" ช้อยว่า "อะไรต่ออะไรก็ไม่เหมือนแต่ก่อน ฉันเองก็ยังคงตกอยู่ที่นี้เอง ไปไหนไม่รอด เห็นจะต้องอยู่อย่างนี้ไปจนตาย เหมือนกับคนเก่าๆ ที่เราเคยเห็นอยู่ในวังมาตั้งแต่เด็กๆ"

"ช้อยก็ยังไม่แก่อะไรหนักหนา..." พลอยพูดไม่ทันจบช้อยก็พูดสอดขึ้นว่า

"ถ้าพลอยนึกว่าฉันคิดจะออกไปมีผัวเหมือนคนอื่นเขาก็เลิกคิดเสียเถิด ฉันไม่ทำหรอก เพราะอย่างหนึ่ง ฉันทั้งคุณอาไม่ได้ อีกอย่างหนึ่งฉันมันเหมือนนกที่เขาเลี้ยงไว้ในกรงจนเคย ถึงจะปล่อยจากกรงก็ไปไม่รอด และถ้าจะว่ากันไปจริงๆ คนอย่างฉันถึงจะคิดเรื่องอย่างนั้นก็เข้าไปเสียแล้ว เมื่อยังสาวๆ ก็นึกว่าตัวดีไม่คิดง้อใคร ไม่มองใคร แต่พอถึงเดี๋ยวนี้ ก็คงจะไม่มีใครเขามองจริงๆ นะพลอย" ช้อยหยุดนิ่งครู่หนึ่ง แล้วพูดว่า "ฉันมานึกดู เดี่ยวนี้ก็ดีใจที่เมื่อยังเป็นเด็กและตอนเป็นสาว ฉันชอบทำบุญกับคนแก่ไว้มาก ต่อไปเวลาฉันแก่ลง จะได้มีคนมาทำบุญกับฉันบ้าง"

ช้อยเป็นคนจิตใจแข็งตั้งแต่ยังเป็นสาวมาจนอายุมาก ไม่ยอมบอกเพื่อนฝูงให้รู้ถึงความทุกข์ยากลำบาก ของตัว และทุกครั้งทีพลอยถามถึงความทุกข์ของช้อยที่มีต่อชีวิต ช้อยก็มักจะเห็นเป็นเรื่องขบขัน ขวนพุดเล่นเสียเสมอไป พลอยจึงไม่สามารถจะรู้ความรู้สึกนึกคิดอันแท้จริงของช้อยได้ และนานเข้าเนื่องจากฐานะ ทางบ้านของพลอยมีมากขึ้นกว่าเก่า ความสัมพันธ์ระหว่างช้อยกับพลอยก็เริ่มจะห่างกันออกไป พลอยไม่มีเวลา ที่จะเข้าไปหาช้อยในวังบ่อยนัก เพราะเสด็จก็สิ้นพระชนม์เสียแล้ว ช้อยก็ไม่มีโอกาสที่จะออกมาหาพลอยที่บ้าน การพบปะระหว่างคนทั้งสองถึงจะมี ก็เป็นแต่นานๆ ครั้งหนึ่ง

ชีวิตของพลอยในระยะต้นแผ่นดินที่สอง เป็นชีวิตแห่งความสงบ พลอยได้แต่นั่งดูแลบ้านให้เรียบร้อย และดูลูกซึ่งเป็นเด็กผู้ชายทั้งสามคนเติบโตขึ้นมาเรื่อยๆ ชีวิตของสตรีในสมัยนั้นดูเหมือนจะถอยไปอยู่ข้างหลัง มิได้รุ่งเรืองออกหน้า ออกตาเหมือนกับแผ่นดินก่อน งานราชการต่างๆที่มีในระบอบนั้นก็ดูเหมือนจะเป็นเรื่อง ของผู้ชายเสียเป็นส่วนมาก ผู้หญิงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเท่าไรนัก คุณเปรมมักจะไปงานการต่างๆแต่ผู้เดียว ไม่ชักชวนพลอยให้ไปด้วย ซึ่งพลอยก็ได้รู้สึกเคียดร้อน เพราะใจจริงนั้นยินดีที่จะอยู่กับลูกที่บ้านมากกว่า

ระยะเวลาล่วงไปทุกวัน กำหนดที่พลอยจะต้องคลอดบุตรคนที่สามนั้นก็มาถึง การตระเตรียมต่างๆนั้น ดูเหมือนเป็นของง่ายสำหรับพลอย เพราะได้เคยคลอดบุตรมาแล้วถึงสองคน จึงย่อมจะรู้ว่าสิ่งใดควรไม่ควร พลอยนึกถึงการคลอดบุตรอย่างอารมณ์เฉยๆ ปราศจากความตื่นเต้นเกรงกลัว บุตรคนที่สามนี้พลอยมีความรู้สึก อยู่แต่เพียงอย่างเดียว คือความปรารถนาอันแรงกล้าขอให้ลูกเป็นผู้หญิง และนึกภาวนาให้ได้ดังที่ตั้งใจ อยู่ทุกขณะ คุณเปรมเคยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการคลอดบุตรว่า ควรจะไปฝากท้องกับหมอฝรั่ง แต่พลอยไม่ยอมเป็นเด็ดขาด เพราะจะให้ผู้ชายมาอยู่ในห้องเวลาคลอดบุตรนั้น พลอยเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ และอย่างไรก็ตามการรักษาพยาบาลแบบหมอฝรั่งนั้น พลอยเห็นว่าเป็นของน่ากลัวอยู่หนักหนา ไม่สามารถชมใจ ให้คล้อยตามคำแนะนำของคุณเปรมได้ นอกจากนั้นพลอยก็ได้คลอดบุตรและอยู่ไฟตามแบบโบราณมาแล้ว ถึงสองคน โดยมีได้มีการขลุกขลักหรืออันตรายอย่างใด เมื่อพลอยยื่นกรานไม่ยอมเปลี่ยนแปลง คุณเปรมก็ต้องนิ่ง ไม่คาดคั้นอะไรต่อไปอีก

สิ่งที่พลอยคาดไม่ถึงก็คือ ความเจ็บปวดทรมานอย่างมากที่สุด เมื่อเวลาคลอดบุตรนั้นมาถึง ทุกอย่างที่เคย ผ่านมาอย่างง่ายดายในคราวก่อนๆ กลับกลายเป็นยาก นับแต่ขณะแรกที่รู้สึกเจ็บ ความเจ็บนั้นก็รุนแรง แปลกประหลาดกว่าคราวก่อนๆ พลอยต้องนอนทรมานอยู่วันหนึ่งกับคืนหนึ่งเต็มๆ รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งก็ยังไม่มียาทางที่จะพ้นจากการทรมานนั้น หมอตำแยที่รับมาก็ช่วยเหลืออะไรไม่ได้ น้ำมนต์น้ำสะเดาะจากที่ไหน ที่ว่าดีก็มีคนไปหามาให้แต่ก็ไม่ได้ผล หมอตำแยผู้หญิงหลายคนรวมทั้งหมอตำแยก็เริ่มร้องไห้ ส่วนพลอยนั้นนอน รับความเจ็บปวดที่เพิ่มหนักขึ้นทุกที กำลังกายดูเหมือนจะออกจากร่างไปเรื่อยๆ เสียงนางพิศซึ่งเดี๋ยวนี้ แก่มากแล้วร้องไห้เบาๆ และภาวนาเบาๆอยู่ใกล้ๆ แต่พลอยก็ไม่มีกำลังที่จะเปิดตามองดู ในที่สุดพลอยก็ไม่มีสติ ที่จะกำหนดจดจำอะไรได้มาก รู้แต่ว่าความเจ็บปวดนั้นมีได้สว่างซาลงไป หูอื้อทั้งสองข้าง ไม่ได้ยินเสียงใดถนัด ตาที่หลับอยู่นั้นก็เห็นแต่แสงสีเขียวสีแดง เหมือนกับผีพุ่งไต้ ตลอดเวลานี้พลอยได้แต่นึกว่าจะต้องทนต่อไป เพราะจะได้ลูกผู้หญิง และความเจ็บปวดที่ผิดกว่าคราวอื่นๆนี้ อาจเป็นสัญญาณบอกว่า ลูกคนที่สามนี้จะเกิดคนนี้ จะต้องเป็นผู้หญิงจริงๆ อย่างที่นึกอยู่เสมอ

แต่ความเจ็บปวดนั้นเพิ่มขึ้นมากมายเกินกว่าที่พลอยจะทนได้ พลอยหมดสติไปนานเท่าไรไม่รู้ตัว มาฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่งก็เป็นเวลากลางคืน พลอยรู้ตัวว่านอนอยู่บนเตียง ในห้องนอนที่จุดไฟสว่าง ความเจ็บปวดต่างๆหายไปสิ้น คงเหลือแต่ความอ่อนเพลียและความกระหายน้ำ

Second Reign

Chapter 1

One afternoon, a heavily pregnant Phloi sat watching her children as they played in front of the mansion. Own by now was a little over seven years old; An about five; and Ort, Phloi's second son, who had been conceived and had been born in the Sixth Reign during the construction of the pyre for the cremation of King Chulalongkorn the Great, was about three years old. All the time that she was pregnant with Ort, she was convinced that her child would be a girl, but then it was a boy she gave birth to. The child didn't look much different from An. As he came after An, within the family he was nicknamed Ort, and for his real name his father decided on Praphot, an obvious choice given that he followed on Praphon and Praphan. Shortly after Ort was two, Phloi became pregnant again. This time, she prayed and pledged offerings at sundry shrines for the child to be a girl, and during the same period sat musing about what her yet-to-be-born daughter would look like. Even her name she had chosen in advance as Praphai. When she told this to Khun Preim, he laughed and then teased, 'Be careful, dear Phloi: if it turns out to be a boy like last time, there'll be another flurry, so you'd better have another name ready.'

Since the change of reign, Khun Preim had done well in his career. After the Coronation ceremony, he had been raised to silk-clad royal page rank and bestowed the title of Nai Sanong Ratchakit* and everybody called him Khun Sanong. The name 'Khun Preim' Phloi

had called him from the beginning seemed to have gone into disuse. One year later there was another celebration of the Coronation in Bangkok which was attended by more royals from foreign lands than had ever gathered in the East. Khun Preim or Khun Sanong's performance of his duties then met with much praise and he was awarded a medal and royal decorations, and not long after the celebration was transferred from the Royal Page Department to the Palace Department with the rank of Khun Phra and the companion title of Phra Borribarn Phoominart*. The day he received his certificate of rank, Khun Preim went back home and told Phloi, 'Dear Phloi, I am a Khun Phra now. When I hear people calling me Khun Phra, I feel terribly old. Being called Khun Sanong didn't bother me as it had a youthful ring to it, but being called Khun Phra, I feel positively ancient.' He walked over to the mirror to look at himself, raised his hand and stroked his hair, which had a sprinkling of grey above his temples, and then he went on saying, 'Whoever sees me as old, I don't care. It's good actually. But there's one person I want to see me as always young, and that one is you, dear Phloi. Therefore, don't ever call me "Khun Phra" as the others do. Call me the way you've always called me. If you won't listen, I'll get rid of you and find myself a new wife.'

Phloi laughed, delighted. 'Listen to you!' she exclaimed. 'Calling yourself old and in the same breath threatening to get yourself a new wife ... as if I would ever forbid you. Get yourself as many as you want.' She stopped laughing and went on: 'Actually, there's nothing for you to worry about. You're not the only one growing old, you know. These days I feel much older than you. If anything, you look a lot younger than you used to.'

Her words were uttered in jest and yet had more substance than even she was aware, because by now she was feeling completely adult. Several of her senior relatives were no longer. Not long after the previous sovereign had passed away, her Sadeit had been taken ill and three months later had breathed her last. This loss had meant deep sorrow once again for Phloi, who had taken her newborn son with her to the palace to help Khun Sai in the funeral rites held at the Dharma Sangweit Pavilion. After the cremation the residence was

left only with Khun Sai and Khun Choi and a few elderly servants, all of them now deprived of the patron who had ruled and resided there. After Sadeit's death, Phloi felt completely an adult, no longer a child or adolescent girl under adult supervision, but someone who had to be responsible for herself and a pillar of strength for her children.

If someone had asked her how the previous and current reigns differed, Phloi would still have had to think of Khun Preim first, because the difference was most clear in Khun Preim himself. The previous reign had been a reign of elderly seniors. Khun Preim and everyone else Phloi knew thus behaved fully as adults. The way they spoke, the way they dressed, the way they conducted their daily lives, down to the way they worked, they seemed to do as had their seniors. But as soon as a new reign began, changes and differences began to appear progressively. The new reign was a reign of young men. The atmosphere in the palace was one of youthfulness. Khun Preim had changed accordingly without being aware of it. He dressed more fastidiously than before, with a greater attention to elegance. His deportment seemed to have taken up the jauntiness of the farang. He had given up betel nuts and Thai cheroots and taken to smoking cigarettes imported in boxes and, what Phloi felt disturbing but didn't dare deter him from doing, had begun to drink a variety of imported spirits which were quite pricey and which, for all his arguing about the need to socialise and about the superior quality of those drinks making them harmless, she still frowned upon.

The care he had begun to take of his attire was something she couldn't help but notice, as it directly affected her. He bought silk and cotton fabrics of various colours and in great numbers and had shirts made out of expensive material in great numbers as well. Wherever he went he dressed meticulously as if out to compete in a fashion show. Phloi remembered that during the previous reign he had paid little attention to what he wore because royal pages going 'inside' – that is amongst the ladies of the Inner Court – were only allowed to wear cotton sarongs and had to ruffle their hair not to look too neat. But now times had changed. The new sovereign was still unattached and there was still no Inner Court. Everything

of importance, including displays of luxury, came out to parade and compete at the Front Court. Everyone endeavoured to hold everyone else's attention. Khun Preim's personal status was higher than that of commoners and thus allowed him to dress up magnificently. Phloi watched this change in him with equanimity. Sometimes she was amused, sometimes annoyed, and sometimes alarmed for him when he began to amass hip wrappers and shirts, hats and shoes, stockings even. She let him, feeling amused and moved at the same time. But when he began to mention that the ironing of jackets was no good in this land as it lacked finesse, he wanted to send his by steamer to Singapore, she thought with irritation that he was going too far and pretended not to hear instead of going along with him. He bought a motorcar with a brass engine and a gas lantern lighted at the front, and hired an Indian driver. Phloi readily agreed because a motorcar was something new, cleaner and faster than a horse-drawn cab, and it gave her not a little prestige as well. But for all that Khun Preim didn't give up raising horses and instead bought a few more and hired more hands to take care of them especially, because he had joined the Wild Tiger Cavalry Corps, newly set up by His Majesty. He thus spent his spare time riding and training horses with gay abandon and a daring that left Phloi perennially uneasy.

Another change that Phloi could see clearly concerned life in the palace, because this reign, as already mentioned, had no Inner Court yet. Wilting had begun to take place in the palace little by little. Customs and traditions remained, royal residences and throne halls appeared as before and didn't go to ruins, but every time Phloi entered the palace to visit former acquaintances, she had the feeling that she was entering a house without owners. Blue-blooded royal wives had moved to live in their private palaces and mansions all over the city. Some of the royal consorts whose children were posted elsewhere had taken their leave to go and stay with them. In the palace few royals remained as permanent residents, besides a number of servants of deceased princesses and those watching over the various residences whose owners had gone out to build palaces outside.

As to her old home at Bang Luang Canal, Phloi had not gone there

or kept in touch. At first, while Pherm still lived there, he kept her informed of goings-on she wasn't much interested in anyway, but it wasn't long before he took a wife, by the name of Yuean, the daughter of a small trader in the Ban Kaek area, and crossed the river to go and live in his wife's house. He still worked in the same department and had been conferred the rank and title of Luang Phanthawijarn. Everybody including Phloi now called him Khun Luang Phan.

As Phloi sat watching her children romping about, her mind on various events of the past, a rickshaw came to a halt outside the gate. A middle-aged woman dressed in subdued colours befitting her years stepped out, a paper parcel in her hand. She paid the fare and then walked in. Phloi looked at her idly because at first glance she didn't know who she was and thought she must be visiting someone else in the compound. The woman, having stepped through the gate, stopped to look left and then right for a moment. When she saw Phloi she smiled and walked straight to her. The afternoon sun flared on her face, making it hard to be seen clearly. Phloi raised her hand to shade her eyes and the next instant sprang erect and almost jumped in delight as when she was a child as she shouted, 'Khun Cheui!'

Khun Cheui, laughing, rushed to her, delighted beyond words to see her little sister.

'Khun Cheui!' Phloi shouted again, flinging out her hand to grab Khun Cheui's arm and make sure she wasn't dreaming or her eyes weren't failing her.

'Oh, Khun Cheui! You've disappeared for so many years! I missed you so. I didn't know where to find you.'

Khun Cheui let herself down and pulled Phloi by the arm to make her sit beside her and then started to laugh and cry for joy at the same time. A while later she finally managed to speak and said, 'Phloi, I too missed you so much my heart almost burst. How are you, Phloi? Please let me have some water. There's so much to tell. In a moment, when I've rested a bit, I'll tell you.'

Phloi called a maid to get some water for her and then sat with a smile on her face staring at her elder sister. Khun Cheui's first question was to ask about the children playing around. When Phloi told

her they were her nephews, she called them up to hold them in her arms one after the other. She hugged Ort for a long time, observing and comparing him with her other nephews. Then she said, 'I love this one very much, Phloi,' and then laughed, remarking, 'Look at me! As soon as I arrive I start being partial. I must be getting old. You mustn't mind me, Phloi.'

Phloi noticed that her sister had grown thinner and darker than before. It was particularly evident in her hands, which were no longer small and tapering as when she was at home, but had become the hands of someone working hard: they had grown thicker and their knuckles were broad. Even though she was thinner and darker, her manners were still spry, showing that she wasn't troubled by any illness, and the glint in her eyes suggested that she knew happiness in life. When she had drunk and rested, Phloi prompted her, 'You haven't told me yet where it was you disappeared for so many years.'

'When I left home I first went to stay in the Tanao Road area with Khun Luang,' Khun Cheui answered. 'At first I thought I'd come and see you, but there was much work, too many things to be done all the time. I put it off day after day and then one month had gone by and then months turned into years. During that time I sometimes went upcountry with Khun Luang and yes, years went by. But now I have time to breathe. In the future I'll come and see you often, if you don't mind.'

'How can you speak like this?' Phloi protested. 'Why should I mind? I've missed you all the time. But tell me more about what you've been doing. I really want to know.'

'So many things,' Khun Cheui answered. 'I don't know if I can remember it all. The day I left home, Khun Luang took me to his house at once. When I saw the house, I was shocked. It was in a blind alley, an old hip-roofed house with other houses stuck to it, the kind where a falling chicken can't reach the ground, as they say. To reach it you had to walk along an endless succession of old planks over the mud. Once inside, whatever you said or did the neighbours heard and saw, and whatever they said we heard too, and they'd hurl curses at one another all day long. The space under the house was filthy, with stink-

ing stagnant water everywhere. When I first got there I pictured myself there and almost dissolved into tears at the bottom of the front steps. I'd never lived like that, but out of love and compassion for Khun Luang I had to put up with it. Inside, the house was a complete mess, like a rat's nest, because with his former wife long dead, he lived alone, he had no-one to look after him, so it had to be like that. I had to sort out the mess and fight with dirt for almost three months before the place was presentable. Khun Luang was kind actually, he did everything he could to be nice to me, he wouldn't hear of using my money, he said he'd be accused of having taken me to fleece me. But that was it, his salary wasn't enough. I had to use my money to pay for expenses without him knowing, enough to get by, and I had to do almost everything myself, with no servant or slave like everyone else. So I had no time to go anywhere, except to the market to buy rice. At first I was ashamed because I had never done it, me, the daughter of a phraya. Carrying a basket at the waist to go to market felt so weird, but then I got used to it. Now I go anywhere by myself, with no need of a servant in my wake as before.'

Khun Cheui stopped to laugh at her fate and then resumed speaking. 'So that's how it went with us, Phloi. Some days I was so unhappy I could have washed my knees with my tears; at times I felt so tired I thought I'd die, but we've never hurt each other's feelings. Are we happy? I guess you could say so. We live like poor people. We can't afford luxuries. Soon after His Majesty passed away, the Medicine Department was dissolved, so Khun Luang was out on a limb and stayed at home doing nothing. That's when we were really hard up. When it became too much, I pressed him to make medicines for sale, because he had the texts for that, but he said he had no capital, and he wouldn't hear of using my money. It took a long time arguing and pleading before we could agree. Now it's not too bad, because we make enough to live on one day at a time.'

She stopped chewing betel and then went on. 'But it's quite tiring, you know, Phloi. I have to help him grind the ingredients and hand-roll the pills day and night. The two helpers we hired can't quite be trusted. The more medicines we sell, the more it wears us out. Once

in a while I have to take a trip upcountry with Khun Luang to sell drugs and buy plant ingredients, because they are cheaper there than here, but that's good, there's extra profit. I save what I can. Now Khun Luang has rented a shop house right by the road, with a room to sell drugs at the back, so I've moved to stay there, because it's easier to supervise.'

Hearing this, Phloi was shocked, as she had never even thought Khun Cheui would have to live in a shop house, selling drugs by the roadside. If it was she having to live like that, it might not sound too far-fetched, but Khun Cheui! It was unimaginable.

Phloi wanted Khun Cheui to tell of her life in much more detail than she had thus far. To ask bluntly she didn't dare, so she asked in a roundabout way, 'Is the shop doing well?'

'So-so,' her sister answered. 'Enough to live on from day to day, but we'll never be tremendously rich, that's for sure.' She took the paper parcel she had come with and unfolded it in front of Phloi. 'Here you are. I brought them for you, knowing you have many children. This is aromatic powder for wind.' She pointed at a small packet. 'And this is good for when you feel faint or dizzy, especially in early pregnancy. These are laxatives, and this is to fight fever. When my nephews have a fever, you can give it to them at once.' She laughed and then added, 'I talk as if I were a doctor myself. Actually I'm only the doctor's wife, and these days it's hard to find patients. Well-to-do patients increasingly turn to farang-style doctors, leaving only the poor for Khun Luang to treat or give them pills. They seldom have two pennies to rub together and sometimes he treats them for nothing, but never mind, we're all human beings, and if we can help one another, let's do it.'

'Do you have any children yet?' Phloi asked.

'I'd have brought them along if I had,' Khun Cheui answered. 'No I don't, Phloi. I take it Khun Luang is sterile, because with his former wife he didn't have any. I'd really love to have children myself, but what can I do? Thinking a little further, it's just as well: we are still poor. If we had children we'd have to raise them well and since we couldn't, better not to have any.'